

Eksempel på livshistorie, model 3:

En fynbos barndom og ungdom

Hans har fået:

- Tre interviews a cirka halvanden time i eget hjem.
- Mulighed for at komme med rettelser til teksten. En times korrektur per interview er inkluderet i prisen.
- En færdig historie om sit liv fra fødsel til bryllup. Tre fotos er inkluderet i prisen.

Pris for ovenstående: 15.000 kr.

Derudover har Hans valgt:

- Tilføjelse af ekstra tekst (en arbejdstime a 500 kr.)
- To ekstra fotos (500 kr. i alt)
- Trykning af historien i hardcover, fem stk. (5000,-)

Samlet pris for Hans' historie: 21.000 kr.

Barndom i Brobyværk og Nårup 1932-47

Den 18. oktober 1932, tidligt om morgenen, blev jeg født i den midt-fynske landsby Brobyværk. Min far var byens smed, og efter ham fik jeg navnet 'Andreas', mens 'Hans' kom efter både min morfar og farfar.

Min farfar havde været tømrer i Assens, men han var for længst væk, da jeg kom til verden; som så mange andre mænd i min fars familie døde han allerede i 50 års alderen. Som ung mand kom min far væk fra sin fødeegn, da han blev kaldt ind som soldat mod slutningen af første verdenskrig. Senere, da krigen var slut, fik han arbejde som smed under godset Wedellsborg, og han giftede sig med sin første kone. Det unge par slog sig ned i et hus i Føns Skov, men det viste sig at være svært for dem at få børn. Derfor adopterede de en dreng. Fem år efter de havde fået Åge, lykkedes det alligevel for dem, og min storesøster Gerda blev født i 1924.

Men bare et halvt års tid efter døde min fars første kone, og han stod nu alene tilbage med de to børn. Som det var skik og brug dengang, ansatte han en husbestyrerinde til at passe de små og ordne de huslige gøremål. På den måde kom min mor ind i billedet. Hun kom fra landsbyen Nyrup og var, at dømme efter et ungdomsfoto, en flot og rank kvinde, og der gik ikke lang tid, før de to giftede sig.

Omkring 1928 flyttede mine forældre til Brobyværk, hvor min far havde købt smedjen. Der blev jeg som sagt født i 1932. Gerda var da

8 år og Åge 13. Fem år efter kom Jørgen, min lillebror, til verden. Min fars mor, bedstemor, boede også hos os de år, hvor mine forældre havde smedjen. Hun sidder til højre på det gamle foto herunder.

Gerdas konfirmation i 1937. Min mor sidder med Jørgen.

Landsbyen Brobyværk

Brobyværk bestod, som alle andre landsbyer på den tid, fortrinsvis af små håndværkere. Vores nabo til den ene side var en murer, mens vi havde en tømrer til den anden side. Der var også en frisør i landsbyen, en automekaniker og en kro. Rundt omkring byen lå små og store gårde spredt.

Der var en del originaler i byen, bl.a. ham, vi kaldte 'Jacob Højtaler', fordi han talte ualmindeligt højt. Jo, folk fik hurtigt øgenavne. Vi havde også 'Reserve-Jesus', en af de meget religiøse bønder. Ellers var det ikke en specielt religiøs egn, og det var slet ikke alle, der gik i kirke om søndagen, heller ikke min familie.

Mennesker, der ikke var helt som alle andre, blev måske drillet lidt, men ikke Hansi, der var mongol. Jeg gik i skole med hans lillebror, Jørgen. Familien havde et hus nede ved åen, og jeg kom en del hos dem. Hansi var udviklet som et barn på omkring fem-seks år, og han ville gerne være med, hvor der skete noget. Vi lavede engang en gummibøsse til ham, så han kunne skyde efter gråspurve som alle os andre. Efter at han havde skudt mindst hundrede ruder ud, lykkedes det ham til sidst at ramme en gråspurv, og han gik stolt ned ad gaden med den og råbte "jeg skød en dåsper, jeg skød en dåsper!"

Det kunne ske, at der var slåskamp på kroen, og da min storebror Åge var blevet en ung mand, gik han heller ikke af vejen for en rask slåskamp. En af hans venner, Frank, der også boede i byen, var dog kendt for at være virkelig stærk. En aften kom han og spurgte Åge,

om han ville med på kroen for at slås, for der var nogle lømler fra en anden by, der var ude på ballade. Den aften havde Åge ikke lyst, men han tog med for at kigge på. Han behøvede heller ikke at blande sig, for Frank tævede alle fire lømler selv.

Jeg synes, der var et godt sammenhold blandt børnene i landsbyen, men med de voksne på egnen, især alle bønderne, kunne det nok være mere problematisk.

Vores hjem var som de fleste håndværkerhjem på den tid – hverken specielt fattigt eller velstående; vi savnede aldrig mad, og der var et juletræ til jul, men gaver var det småt med. En jul var der slet ingen, men så købte jeg en til mig selv for de penge, jeg havde sparet sammen.

Min far, 'den store smed'

Min far blev kaldt 'den store smed fra Brobyværk'. Jeg husker ham som stille og rolig, men hidsig kunne han da blive, hvis hestene ikke makkede ret, eller jeg drillede for meget. Han var afholdsmand og medlem af Hvide Kors, men religiøs var som sagt hverken han eller min mor. Han havde rigeligt med arbejde i smedjen, og en af hans største opgaver var at sko byens heste. Han havde cirka 20 heste om ugen; det var hårdt arbejde, og min fars tålmodighed med hestene var heller ikke altid lige stor.

Men opgaverne var mangeartede, og det var også smeden, der blev sendt bud efter, når der skulle sættes ring i næsen på en tyr, eller en orne skulle have klippet tænder. Min storebror Åge hjalp somme

tider med det sidste, og det var ikke altid helt ufarligt – en gang var der en vild orne, der bed igennem hans hånd.

Når bønderne skulle købe maskiner, var det tit gennem min far. Der var engang, Reserve-Jesus havde købt en halmpræsser af ham – en maskine, der på det tidspunkt lige var kommet frem – og han bad min far kigge på den, da der var noget galt. Min far kom ud på gården for at reparere maskinen og så, at bonden havde forbindelse om den ene tommelfinger. ”Hvad har du gjort ved den?” spurgte min far. ”Ja, jeg gjorde sådan her,” svarede Reserve-Jesus og gjorde akkurat det samme igen, bare med den anden tommelfinger: stak den ind i kamhjulet! Dermed var den finger også parat til at blive forbundet. Det var noget, bonden måtte høre for de næste mange år.

Bedstemor

Som sagt boede min bedstemor hos os i de år, mine forældre havde smedjen. Det er den gamle dame, der optræder på familiefotografiet sammen med mine forældre, mine tre søskende og mig. Det hvide skab med glaslåge, der står i vores stue i dag, stammer fra hende. Deri havde hun bl.a. to tykke bøger med alle numre af Familiejournalen, lige fra bladet var begyndt at udkomme.

Jeg har ikke særligt mange erindringer om hende, men nogle kontroverser var der mellem hende og mig, og hun var i hvert fald ikke en bedstemor, jeg var knyttet til. ’Væbnet neutralitet’ beskriver vist meget godt vores forhold til hinanden. Om Jørgen havde et mere kærligt forhold til hende, skal jeg ikke kunne sige, men hun passede

ham i hvert fald, mens min mor jo hjalp til i smedjen og passede husholdningen.

En vinterdag, da Jørgen var et års tid, sad hun med ham i køkkenet med ryggen til komfuret, der var den eneste varmekilde. Der skete så det, at han fik fat i kanten af komfuret og fik forbrændt sin ene hånd. Resten af sit liv havde han et ar i hånden.

Skolegang og leg

Hver landsby havde dengang en lille lokal skole, hvor de mindste børn gik i 'forskole' i tre år. Derefter skulle vi i 'hovedskolen', der samlede elever fra flere landsbyer, så der var et par og tyve børn i klassen. Jeg havde lært mig selv at læse, allerede inden jeg begyndte i skolen. Ikke fordi der var bøger i mit barndomshjem, men der var den daglige avis. I skolen læste jeg først alle de bøger, der var for børn, og siden gav læreren mig lov til at læse voksenbøgerne. Jeg fandt dem selv på det lille 'bibliotek', og så skulle han bare lige godkende dem, før jeg fik dem med mig hjem. Det var en god lærer, og jeg kunne lide at gå i skole. Der var heller ikke en masse fysisk straf af børnene, som ellers var ret almindelig på den tid. Efter hvad jeg kan huske, skete det kun én gang, mens jeg gik på skolen i Brobyværk, at en elev fik en øretæve.

I alt gik man i skole i syv år og kun hver anden dag. Det betød, at der var god tid til at lege, og senere også til at arbejde. Noget, vi kunne lide, var at bade i Odense Å. Et sted, hvor åen slog en bue, var der en lille stribe sandbred, og her samledes børnene gerne om sommeren. Ellers legede vi drenge tit omkring møllen, hvor der var et tre

en halv meter stort vandfald. Møllen kørte stadig dengang, og der var broer og sluseværk. Vi gik tit og soppede nede på de store sten, og på et tidspunkt byggede vi også en lille stendæmning et stykke nede ad åen. Når der blev åbnet for sluserne, kom der et helt bassin af vand, hvor det var godt at fange fisk, og engang fangede vi 50 brasen. En hel trillebørfuld, men der var ingen, der ville købe dem! Vi lavede også ålesnører, som vi satte ud. Det var en bedre forretning: Købmanden ville godt købe en ål for 25 øre.

Engang var der en kæmpestor ål, der sad i klemme i sluserne. Vi var tre drenge, der fik øje på den, og de to gik op for at lette sluserne lidt, mens den tredje kæmpede for at få fat om ålen, og han blev selvfølgelig helt gennemblødt. Men det lykkedes, og vi fik en hel krone for den! Det var mange penge dengang for tre drenge på 10-11 år.

Hvis man ville videre i skolesystemet og have en uddannelse, skulle man til Odense og gå i det, der hed 'Mellemskolen'. Med en eksamen derfra kunne man komme på gymnasiet. Vi var fire, der blev udtaget til prøver i Mellemskolen, men kun en af os fortsatte der. Hans far var en stor gårdejer, der havde råd til at betale skolepengene. Min familie var som de flestes – der var ikke økonomisk mulighed for at fortsætte skolegangen.

Min søster Gerda, der jo var otte år ældre end mig, må dog som den eneste i vores søskendeflok have gået på Mellemskolen, for hun blev senere uddannet sygeplejerske på diakonissestiftelsen i København, og i 1950'erne kom hun ud med Jutlandia under Korea-krigen.

Men det er en anden historie. I hvert fald var uddannelse ikke en selvfølge dengang, og der var større sociale og økonomiske skel end i dag.

Arbejde – en naturlig del af livet

Fra jeg var omkring 10 år, gik jeg ud på gårdene og arbejdede hver anden dag, når jeg ikke skulle i skole. Der var ingen, der sagde til mig, at jeg skulle, men det var jo en god måde at tjene en skilling på, og pengene var mine. Der var især noget at lave i de perioder, hvor der skulle samles og lægges kartofler.

En gang var vi tre børn, der strejkede midt under kartoffelsamlingen. Det fungerede sådan, at vi børn og fire koner havde hvert vores stykke jord, og så kom forkarlen på skift hos os med 'optageren' for at hente kartoflerne. På den måde kørte det, indtil vi børn en dag opdagede, at konerne fik en krone i timen, mens vi kun fik 50 øre for det samme arbejde. Så sagde vi til gårdmanden, at vi ikke ville samle flere kartofler, før vi fik det samme i løn. Vi bad også de børn, der samlede de dage, hvor vi andre var i skole, om at holde sig væk, og det gjorde de, lige med undtagelse af lærerindens søn. Der gik en uges tid, hvor gårdmanden måtte undvære vores arbejdskraft, men så kom formanden da og bad os komme tilbage. Fra nu af ville vi få det samme i timen som konerne!

Vi plukkede også ærter og fik ti øre for hver sæk. Jo hurtigere man var, des mere kunne man selvfølgelig tjene, og det gjaldt også, når vi syede tobak. Vi fik 5 øre for hver snor, vi syede, og på en god dag kunne jeg tjene omkring en krone.

Min far, den store smed

*Min mor, Louise, til højre,
sammen med sin lillesøster,
Ingeborg, der døde som 27-
årig.*

Farvel til smedjen

Min far led af det, der i dag kaldes KOL, altså rygerlunger. Det skyldtes dels, at han røg, men først og fremmest, at han i mange år havde indåndet kulrøg ved at stå og arbejde ved essen. Hans sygdom gjorde, at han fik sværere og sværere ved at passe smedjen, og til sidst måtte han afhænde den. Det var i krigens første år, omkring 1940, og da var jeg 8 år.

Familien flyttede nu ind i en ejendom ved en tørvemose i Brobyværk (huset ligger der endnu), men min bedstemor flyttede ikke med. Hun kom til min faster i Odense, hvor hun boede frem til sin død.

Min far havde lavet den aftale, at vi kunne bo i huset ved tørvemosen, mod at han passede hestene og ejendommen. Der var tre heste, og det var mest mig, der passede dem. Min far fik arbejde ved en, der lavede hestesko af plader fra gamle skibe; en god forretning de år under krigen, hvor man ellers ikke kunne købe hestesko.

Efter et par gode år ved tørvemosen købte min far et hus i den del af Brobyværk, der hedder Tørringe, og familien flyttede igen.

Min mor blev alene

Cirka halvandet år efter, i 1944, døde min far af sin sygdom. Han var da 49 år, og jeg var blevet 11. Han havde været ved en kiropraktor i Odense og var faldet om på den sydfynske banegård. Jeg kan tydeligt huske, at min mor vækkede os børn ved femtiden om morgenen med beskeden om hans død.

Nu var det min mor, der oplevede at blive alene med nogle børn. Det var kun Jørgen og mig, der stadig boede hjemme – Åge og Gerda var for længst flyttet hjemmefra. Min mor begyndte at tage rundt på gårdene som kogekone, ligesom hun arbejdede ved en gartner, der avlede tobak. Derudover havde hun en lille indtjening på at røge flæsk m.m. Min far havde nemlig fået bygget nogle røgeovne til huset, og folk kom så med deres store flæskestykker, der blev hængt op i kroge i ovnene. Min opgave var at sørge for brænde til ovnene, og det var en opgave, jeg godt kunne lide.

En gang imellem tjente min mor også lidt på at leje et værelse eller to ud i huset. Det skete, at en politibetjent boede der i nogle uger. Fra slutningen af 1943 var det jo sådan, at alle danske betjente skulle lade sig internere i Horserød, den nuværende Padborg-lejr, og de, der nægtede, måtte gå under jorden og gemme sig rundt omkring. De fleste af dem, der valgte det sidste, var aktive i modstandsbevægelsen, og det var derfor ikke uden risiko at give dem logi. Når det rygtedes i byen, at en fremmed var kommet til, måtte vedkommende på farten igen.

Jeg synes ikke, vi manglede noget som sådan efter min fars død, men min mor var også god til at skaffe sig arbejde. Hun kunne tjene omkring 5 kr. om dagen, og det klarede vi os for. En gang gjorde hun dog en handel, der lunede rigtig godt på kontoen. Hun solgte min fars pæne jakkesæt og fik den formidable sum af 400 kr. for det. Det var et sæt, min far havde købt i begyndelsen af krigen, hvor man endnu kunne købe noget af en vis kvalitet. I de kommende år var det umuligt at få fat på et sæt tøj, så et stykke tid efter hans død

kom en af hans bekendte fra afholdsforeningen Hvide Kors og spurgte, om han måtte købe sættet, der næsten var ubrugt. Det var alt for stort til manden, men det betød mindre – det kunne jo sys om. Han var glad for handlen, og det var min mor også.

En kvinde med temperament

Hvor min far havde været et roligt gemyt, havde min mor til gengæld et mere iltert temperament. I de år, hvor min storesøster Gerda var teenager, havde de to det svært med hinanden, og det skete, at Gerda fik tæsk. Men der skulle nu heller ikke meget til, før hun var efter mig.

I 11-12 års alderen havde jeg et eftermiddagsjob med at køre med aviser, men det var ikke jordens sjoveste job og heller ikke altid helt nemt, da det var svært at skaffe cykeldæk dengang under krigen. Et dæk var mange gange sat sammen af fire-fem gamle, og det var noget værre noget at cykle på. I hvert fald trak jeg somme tider tiden ud, og så blev min mor jo gal og slog med det, der var inden for rækkevidde. Jeg glemmer aldrig en dag, hvor jeg havde gemt både støvkosten, børsten og bøjlerne for hende, så hun ikke kunne finde noget at slå med. Hun ledte over det hele, men til sidst kunne hun ikke lade være med at grine. Sådan var min mor heldigvis også.

Enkelte gange var det nu ikke min skyld, at avisen ikke kom ud til tiden. Der var nemlig af og til sabotage på jernbanen, og når det skete, kunne aviserne af gode grunde ikke blive leveret. Den undskyldning brugte jeg tit, men det blev jo også opdaget, hvis det ikke var rigtigt.

Livet under krigen

Ellers mærkede vi kun sjældent noget til krigen, der hvor vi boede. En enkelt gang eller to så vi en deling med tyske soldater gå gennem landsbyen. Ingen brød sig om tyskerne eller krigen, men folk indordnede sig efter forholdene og levede videre.

Det var magre år for alle. Der var rationering på alt, og der kunne f.eks. kun købes cigaretter i femstykspakker, og man måtte nøjes med erstatningskaffe, der var lavet på cikorierødder. Der var to kaffeerstatningsfabrikater: Richs og Danmarks, og jeg kan stadig huske sloganet for det ene: "Det er Richs, der driks, men Danmarks, der dur". De sidste rationeringsmærker forsvandt først i løbet af 1950'erne.

Det tætteste, vi kom på modstandsbevægelsen, var, at min mor som sagt enkelte gange lejede et værelse ud til en betjent. Men vi kendte ingen modstandsfolk som sådan. Det skete dog, at kampen rykkede tæt på os, når der blev kastet våben ned i skoven ved Onsebakkerne. Det rygtedes hurtigt blandt landsbyens drenge: "De har været der i nat, og der er containere med våben." En gang fandt vi en efterladt geværkolbe, der var gået delvist i stykker. Jeg solgte den for to kroner til møllerens den ene søn, en stor sum dengang!

En af de mere dramatiske oplevelser under krigen var en dag, da jeg var omkring 12 år, og vi var ude i marken for at sætte kartofler. Pludselig hørte vi et fly i luften over os. Det var et af de allieredes bombefly, der sandsynligvis var i en dårlig forfatning, for det fløj meget lavt og langsomt hen over skoven, lige ved siden af hvor vi gik

og arbejdede. Flyet blev fulgt af en tysk jager, der forsøgte at skyde det ned, og hen over markerne kunne vi se sporene efter projektilerne. Vi kravlede i ly under vognen med kartofler. Det havde nok ikke hjulpet os stort at ligge der, men heldigvis varede det hele kun et øjeblik, så var de væk. Flyet endte faktisk med at blive skudt ned af tyskerne, fandt vi senere ud af, men ikke i nærheden af, hvor vi befandt os.

Da Åge stak af fra tysk tjeneste

Hvis vi andre ikke mærkede så meget til krigen hjemme i Brobyværk, fik min storebror Åge den til gengæld helt tæt ind på livet. Han var blevet udlært mejerist, og som sådan blev han tvunget til at arbejde i Kassel i Tyskland. Tyskerne manglede jo arbejdskraft, da alle deres egne mænd var soldater. Herhjemme i Danmark kunne man ikke få understøttelse, medmindre man makkede ret og arbejdede for tyskerne, hvis de beordrede det.

Åge var i Kassel ad flere omgange, men den sidste gang, hvor bombningen var taget til derved, stak han og en anden dansk mand af derfra. Da de nåede Hamborg om natten, kom der luftalarm, og alle blev beordret ned i et beskyttelsesrum, men Åge og hans ven ville ikke derned. De løb ud ad banelegemet, hvor de fandt ned i nogle sporskiftegrave og gik med kufferterne over hovedet. Det skulle vise sig at være en god beslutning, for netop det beskyttelsesrum, som de havde nægtet at gå ned i, blev ramt af en fuldtræffer.

Da han var vel hjemme i Danmark igen, fik han dog hurtigt ordre om at møde hos den tyske konsul i Odense. Det var i dagene lige efter den store generalstrejke og en omfattende sabotage mod et skib på skibsværftet, så der var alarmberedskab i byen og specielt på havnen. Gaderne var ryddede; der sås kun tyske soldater. Åge havde taget mig med som en slags beskyttelse, da det ville være risikabelt for ham som ung mand at gå alene på havnen i de dage. Men ind til den tyske konsul kom han, og jeg ventede i forkontoret og kunne høre dem tale meget højt. Heldigvis endte det med, at konsulen gav Åge lov til at blive hjemme i Danmark. Understøttelse kunne han dog ikke få, men han klarede sig med forskellige små jobs, indtil krigen var forbi.

Jeg husker tydeligt befrielsen, især den 4. maj om aftenen. Der var mange i byen, der kunne tage den engelske radio, og de råbte jo budskabet om tyskernes kapitulation ud af vinduerne. Folk samlede i gaderne, der var feststemning, og mørklægningsgardinerne blev revet ned. Den aften var der tændte stearinlys i alle vinduer i Brobyværk.

Fra Brobyværk til Nårup

Efter krigen må det alligevel have været svært for min mor at få økonomien til at hænge sammen, så i 1946 fik hun arbejde på hør-fabrikken i Tommerup. Der var for langt dertil fra Brobyværk, så hun solgte huset, og vi flyttede hjem til min bedstefar, der havde bygget sig et hus i Nårup, 5-6 km fra hør-fabrikken.

Min bedstefars hus var indrettet som næsten alle huse dengang: Det var firkantet med soveværelse, køkken, lille spisekammer, entre og to små stuer. Der var et loft med et enkelt stort rum, og deroppe sov min mor og Jørgen, mens jeg havde en seng i min bedstefars soveværelse.

Selvom min bedstefar nærmede sig de 80, arbejdede han stadig på Krengerup Gods, der lå et par kilometer væk. Den tur klarede han snildt på cykel. I mange år havde han arbejdet i materialen på Krengerup; det vil sige, at han havde arbejdet i marken med at så, høste, pløje jorden, passe hestene osv. Det var det højeste, man kunne komme i hierarkiet som arbejder på en gård dengang. Nederst i hierarkiet var svinerøgteren.

Det var en del år siden, min bedstefar var blevet enkemand, så det passede sikkert på alle måder godt, at vi flyttede hjem til ham. Vi børn snakkede nu ikke specielt meget med ham, men vi havde det godt med hinanden. I de år, vi boede der, var det min opgave at varme maden op og stille den frem, når min mor havde eftermiddagstur på fabrikken. Aftensmaden bestod tit af kartofler og flæsk, en gang imellem også kål. Jeg kan ikke huske, vi savnede noget.

Min mors temperament havde ikke ændret sig. En lørdag eller søndag eftermiddag, hvor Jørgen og jeg havde skændtes, og min mor skulle til at blive hidsig på mig, gik jeg simpelt hen min vej. Det var en sommerdag, og jeg gik ud på nogle marker, der tilhørte en gård, jeg arbejdede på. Først efter tre-fire timer kom jeg tilbage, og det

gjorde nok min mor lidt nervøs. Siden dengang lagde hun i hvert fald en dæmper på sig selv.

Skoleskift – tilbage til middelalderen

Flytningen betød også, at jeg måtte tage det sidste år af min skolegang i Nårup. For mig var det som at komme tilbage til middelalderen: Det var en mindre skole, og to forskellige klasser blev undervist sammen. Niveauet var generelt lavere, og der var ingen bøger. Alt blev skrevet med griffel på tavlen. Læreren var en gammel smed, der ikke kunne lære mig noget, og derudover var han af den gamle skole: Børn skulle styres ved hjælp af øretæver og spanskrør! Men børnene var som regel stærkere end ham, så det lykkedes ikke så godt.

Vi boede lige over for skolen, og den ene gang, læreren gav mig en øretæve for at have skudt en papirkugle af sted i klassen, blev jeg så gal på ham, at jeg gik hjem. Jeg syntes, det var meget uretfærdigt, at det kun var mig, der blev straffet, mens en anden dreng, der også havde skudt, slap for straf. Så ville jeg ikke gå på den skole mere! Men senere kom læreren over til os og bad om forladelse for sin øretæve, og jeg kom selvfølgelig tilbage på skolebænken. Også selvom jeg kedede mig bravt i timerne.

Ellers havde jeg ikke for vane at kede mig. Om sommeren var der altid noget at lave, og vi var gerne ude om aftenen. Vinteraftenerne gik tit med at spille kort eller læse. Skolen rådede som sagt ikke over bøger, men det gjorde min bedstefar heldigvis. De var skrevet med

gotisk skrift, hvilket var svært at læse i begyndelsen, men da jeg først havde lært at tyde bogstaverne, kastede jeg mig over dem.

Den sidste vinter hjemme

Vinteren 1946/47 var min sidste hjemme i min bedstefars hus. Forude ventede nemlig konfirmationen, og derefter var det ud at tjene.

Den vinter var samtidig den hårdeste i mange år med uafbrudt frost i 50 døgn. Hver gård skulle stille med et antal karle til at skovle, og håndværkerne skulle også stille med en halv dags arbejde en gang om ugen eller deromkring. Men tit var det os store drenge, der, efter aftale med snefogeden, skovlede i stedet for håndværkerne. Det var en aftale, snefogeden var godt tilfreds med, da håndværkerne ikke altid fik det store fra hånden. Vi fik 50 øre for at skovle, og pengene blev typisk brugt på tobak. Min mor ville godt nok ikke have, jeg røg, men det gjorde jeg nu alligevel uden for huset. Rygevanen havde jeg fået allerede som 12-13-årig på tobaksfabrikken, hvor vi kunne få alt det tobak, vi ville have.

Vi gik til præst i Verninge, der ligger ca. tre km fra Nårup, og vi var tit tre, der fulgtes. En vinterdag, da vi var på vej, kom murermesteren i sin varevogn, en gammel Ford, og vi spurgte, om vi måtte køre med. "Ja," svarede han, "men så skal I grave mig fri, når jeg kører fast i snedriverne." Den dag kom vi på arbejde, men til Verninge kom vi da til sidst.

Præsten kom fra Norge, men havde også været i Canada et stykke tid under krigen. Der var lidt af en eventyrer gemt i ham. Han samlede på stenalderting, der var udstillet på et bord med en glasplade.

Engang var vi to knægte, der i en lille slåskamp fik smadret glaspladen, men det tog han roligt, og vi fik ikke skældud.

Vi blev konfirmeret i foråret 1947. Da var jeg 14½. Der var ingen 'overhøring' i kirken – præsten mente, at han allerede havde hørt os tilstrækkeligt i den lille katekismus. Efter konfirmationen samledes den helt nære familie til spisning i min bedstefars hus. Der blev jo ikke holdt fest dengang, som man gør det nu, og vi havde ingen kontakt til min fars side af familien. Men Clausine, en af mine mostre, der boede i Glamsbjerg, kom med sine to voksne døtre. Derudover var der selvfølgelig min mor, bedstefar og min lillebror Jørgen. Maden husker jeg ikke noget om, men jeg drak syv sodavand den dag, og det varede længe, før jeg havde lyst til sodavand igen!

Nu var jeg konfirmeret, og forsynet med en mindre kiste til mit tøj, lavet af vores nabo i Nårup, var jeg nu parat til at komme ud at tjene.

Ud at tjene på de fynske gårde 1947-52

Rotter i svinestalden

Den 1. maj begyndte jeg på min plads hos bonden Jens Peter. Som dreng havde jeg arbejdet meget på hans gård i Brobyværk, og nu var jeg altså tilbage på min hjemegn. Det var jeg glad for, især fordi det også blev et gensyn med nogle af dem, jeg tidligere havde gået i skole med. De tjente jo på gårdene i omegnen.

Det var en større gård med fodermester og forkarl, og jeg delte kammer med forkarlen i den længe af gården, hvor der også var vaskehus. Forkarlen var noget hidsig, og ham kunne jeg godt have nogle diskussioner med, mens fodermesteren Svend var jordens flinkeste menneske. En stor stærk knokkel var han. Somme tider tog han mig i forsvar, når forkarlen jagtede mig med en jernstang.

Svinestalden på gården vrimlede med rotter. Fodertønden stod lige inden for døren, og det var især den, rotterne gemte sig i. Jeg husker en varm sommerdag, hvor fodermesteren Svend og jeg var i stalden. Han satte et låg over fodertønden, men kunne næsten ikke holde det på, sådan et mylder var der dernede. Til sidst var han nødt til at lette låget, og rotterne pilede ud.

Det blev så slemt med rotter i stalden, at man var nødt til at få fat på rottefængerer. Den almindelige rottegift virkede ikke, så rotte-

fængereren tog skrappere midler i brug – stryknin! Vi sørgede for, at grisene havde spist og drukket helt op, så der ikke var noget at komme efter for rotterne, og derefter satte vi et trug med vand, foder og stryknin ind i en tom sti. Næste dag kunne vi samle 75 døde rotter op derfra, og det var kun en del af alle de rotter, der var.

Lyse sommernætter

Om aftenen sad man tit i folkestuen eller var ude og besøge de andre karle på de gårde, hvor de nu tjente. Der kunne godt være seks-syv stykker på et lille værelse, og så pralede vi over for hinanden med det arbejde, vi havde lavet, og de heste, vi havde kørt med. Om lørdagen kunne det ske, at vi tog til "kig-bal" på kroen i Brobyværk – vi skulle jo se, hvem der kom op at slås.

Det kunne godt blive meget sent, inden vi unge kom hjem i seng, og da vi skulle op klokken kvart over 5 om morgenen, fik vi ikke altid meget søvn. Så en dag havde Jens Peter fat i mig: "Du må komme noget tidligere i seng, for du går jo og halvsover. Du skal være hjemme senest kl. 23!" Det lovede jeg, men der gik ikke lang tid, før den var gal igen.

En nat kom jeg hjem ved halv et tiden og rendte lige ind i Jens Peter, der kom cyklende hjem samtidig. "Godaften," sagde vi bare og gik hver til sit. Han vidste nemlig godt, at *jeg* vidste, hvor han kom fra! Jens Peter havde det ikke godt med sin kone, og det var en kendt sag i byen, at han besøgte en enke i byen, den afdøde dyrlæges kone. Fra den aften var der ikke mere snak fra hans side om at komme tidligere i seng!

En almindelig dag på gården

Mit arbejde på gården var meget varieret. Om morgenen startede jeg med at muge ud og gøre rent i hestestalden, mens forkarlen fodrede og striglede. Det sidste hjalp jeg også med en gang imellem. At nogle af hestene var så store, at jeg slet ikke kunne nå op til dem, gjorde mig ikke noget – lige fra jeg var 11 år, havde jeg jo arbejdet med store heste.

Når vi var færdige i hestestalden ved sekstiden, spiste vi morgenmad, og kl. halv syv var vi parate til at rykke ud med hestene, der om sommeren skulle græsse på engen. Derefter hakkede vi roer, gravede eller hvad der nu var at lave. Hver tredje uge, når fodermeisteren havde fri, skulle forkarlen og jeg også passe køerne. Han malkede, mens jeg fodrede og gjorde rent. Hver dag var der frokostpause kl. 9, og hvis vi arbejdede ude i marken, havde vi madpakke med – ellers gik vi ind i folkestuen og fik en bid brød med ost. Ved 12-tiden var der en lang middagspause på halvanden time. Det var mest af hensyn til hestene, der havde brug for et hvil fra arbejdet. Vi brugte en tyve minutters tid på at spise, og derefter kunne man jo tage en lur. Kl. 13.30 startede vi igen og fortsatte indtil kl. 18, hvor hestene skulle tilbage i stalden. Når vi var færdige med at fodre og strigle dem ved 18.30 tiden, spiste vi aftensmad, der typisk bestod af rugbrød med et meget begrænset udvalg af pålæg, f.eks. hjemmelavet spegepølse.

Svend syntes vist, at kosten var lidt kedelig. En dag, hvor vi sad i folkestuen og fik vores frokost, råbte han, idet postbuddet kom forbi: ”Hej post, nu skal du høre – i dag har vi fået hele fem forskel-

lige slags pålæg: rygeost, skørost, knapost, rigtig ost og radiser!” De tre første slags ost (rygeost, skørost og knapost) er jo stort set det samme. Så fik Jens Peter og hans kone dén! Selvom de ikke spiste frokost sammen med os i folkestuen, kunne de sagtens høre os.

Der var så meget at lave og så mange at være sammen med, at der ikke var tid til at have hjemve. Denne første sommer, jeg var ude at tjene, var jeg hjemme omkring tre gange. På samme måde tænkte man heller ikke så meget over fremtiden, og jeg havde ingen drømme eller planer om noget bestemt, jeg gerne ville. Man levede i nuet!

Bonden, der sloges med sin nabo

En dag kom gårdmanden Christian Bech, hvis jorde grænsede op til Jens Peters i den fjerneste ende, og spurgte mig, om jeg kunne tænke mig en plads hos ham fra 1. november. Han havde en mindre gård i Sandholdt Lyndelse, tæt ved Brobyværk, og det var ikke længere væk, end at jeg stadig kunne se mine venner om aftenen. Han ville give mig 500 kr. for vinteren, og det var en god aftale dengang. Hos Jens Peter ville jeg kun have fået 300, så jeg sagde ja tak.

Altså flyttede jeg 1. november, og nu kom jeg til at bo under mere familiære forhold med et værelse i stuehuset ved siden af køkkenet. Der var kun gårdmanden, hans svigerdatter og mig. Sønnen på gården aftjente sin værnepligt, og det var grunden til, at de havde brug for en karl. Aftalen var, at jeg skulle blive der til omkring 1. juni, hvor sønnen kom tilbage, selvom skiftedag ellers var 1. maj, og det kunne give nogle problemer at komme ud af den rytme. Men Christian

Bech lovede, at han nok skulle skaffe mig en plads, og det gjorde han også, da den tid kom.

Han var flink over for mig, men ellers var han et hidsigt gemyt, der somme tider røg i totterne på naboen, Hilmar. Der var en dag, en af Hilmars kalve havde bevæget sig lidt ind på Christians jord og derved kom ind mellem de heste, jeg kørte med. Der skete heldigvis ingenting ved det, men jeg fortalte selvfølgelig Christian, hvad der var sket, da jeg kom tilbage med hestene. Da jeg var i gang med at rense spande, kom svigerdatteren pludselig: "Christian har været oppe og slås med Hilmar!" Så havde han altså været ved naboen for at brokke sig over kalvene! Men det lod til, at Christian var blevet den lille, for da han kom haltende tilbage til gården, sagde han ikke et ord om Hilmar og slagsmål, bare: "Åh, jeg faldt ned af tøndnen!"

Bonden, der faldt i søvn

Som lovet fandt Christian Bech en ny plads til mig, da hans søn kom tilbage til gården omkring 1. juni. Det var på en gård, der lå i Langsted ved Verving. Her skulle jeg arbejde for en kone, hvis mand året før var blevet stanget ihjel af en tyr. Hendes søn, Jens, passede gården, der var på størrelse med Christian Bechs, altså 20-25 tønder land, men han behøvede en ekstra hånd i sommerperioden. Han var midt i tyverne og en vældig flink fyr. Selv var jeg 15, stærkt på vej til de 16, da jeg nu startede på min tredje plads som karl.

Det var et godt sted at være, og i modsætning til de andre steder, hvor bonden og de andre havde været en del ældre end mig, arbejdede jeg nu sammen med en yngre fyr, og det gjorde, at vi kom lidt

tættere på hinanden. Der var ingen malkemaskiner, og han malkede fire køer, mens jeg klarede tre. Men Jens ville jo gerne i byen om aftenen, og så kom han sent hjem. Det passede dårligt med, at vi skulle tidligt op og malke køer, og det skete, at han faldt i søvn under malkningen. Så måtte jeg råbe til ham: "Jens, du sover!" for ellers fik jeg en ko ekstra at malke.

Det havde hele tiden været aftalen, at jeg kun skulle være på gården frem til 1. november. I vintertiden havde de jo ikke så meget brug for hjælp. Derfor fik jeg nu plads på Mosegården i Knarreborg ved Tommerup.

Mosegården

Det var en stor gård med 125 tønner land, og her hjalp bonden, der hed William, ikke selv til i hverdagen. Han var ungkarl og boede på gården med sin døde søster. De to brugte tegnsprog indbyrdes. Det havde vi andre ikke lært, så hvis vi havde brug for at tale med søsteren, fungerede William som tolk. Men det var ikke det store, vi havde at gøre med søsteren, for der var jo en pige ansat, der styrede køkkenet osv.

Der var både fodermester, forkarl samt anden- og tredjekarl på gården. Jeg var andenkarl, og tredjekarlen det første år var en fyr, der hed Peter, som jeg havde gået i skole med. Vi havde hver vores pligter, og når fodermesteren havde fri hver tredje uge, var det mit ansvar at passe køerne med hjælp fra tredjekarlen. Til gengæld skulle jeg så ikke passe hestene i den uge.

Midt på gårdspladsen lå et hus med karlekamre. Møddingen var lige bagved, men vi var jo vant til lugten. Huset var ikke opvarmet, og om vinteren kunne der sidde et tykt lag is indvendig på ruderne. Det var ikke der, man sad og hyggede sig en vinteraften; så gik man over i fællesstuen i stuehuset. Men når det var tid til at sove, og man fik halmdynen pakket om sig, kunne man godt holde varmen. Jeg husker i hvert fald ikke, at jeg frøs. Men mus var der! En aften, hvor vi lå og snakkede, sad der pludselig en mus på min hovedpude og kiggede lige på mig. Et par sekunder efter var den væk i halmen igen. Dagen efter kom pigens så og skiftede halmen i min seng.

Der var altid noget at lave på gården og andre unge at snakke med. Mejeriet lå lige ved siden af, og der var også mejerilærlinge. Vi unge kunne fint få tiden til at gå, når vi havde fri, og vi havde ikke brug for den store underholdning. Godt nok var der 'dansang' på kroen hver lørdag aften, men det var ikke så tit, vi var med. Det kostede jo penge! Alkohol var stort set heller ikke en del af vores liv.

En hidsig fodermester

Forkarlen var lidt af en hidsigprop, men fodermesteren var værre. De to tottedes noget indimellem. Fodermesteren var en meget stor stærk mand, og han kunne ryge helt op i en spids. Den eneste, der kunne styre ham, når han var ved at miste besindelsen, var hans kone, en lille tyk kvinde, der hed Karen. Hvis hun var i nærheden, kunne hun bare sige "så, så, Niels", og så faldt han ned igen. Både pigens og tredjekarlen var tæt på at blive ramt af de ting, han i hid-sighed smed efter dem!

En lørdag, hvor jeg skulle overtage pasningen af køerne, var det ved at gå ud over mig. Jeg skulle have nogle oplysninger af ham om de ting, der skulle tages hensyn til omkring de forskellige køer, men jeg ville lige ville spise færdig først og kom derfor fem minutter for sent i stalden. Han var i gang med at malke og var stiktosset på mig! Heldigvis var Karen der og kunne få ham ned på jorden, så jeg fik de oplysninger, jeg skulle bruge.

Det var ikke usædvanligt dengang, at de, der var højere i hierarkiet slog dem, der var under, og jeg ved, at tredjekarlen fik nogle på hovedet af forkarlen. Selv oplevede jeg det ikke, men det kunne måske være gået galt den lørdag i stalden, hvis Karen ikke havde været der.

Kunsten at styre uregerlige heste

Det andet år jeg var på Mosegården, fik vi en ny tredjekarl, Flemming, og ham havde jeg også gået i skole med. Han var lidt særpræget, men meget flink. En af hans opgaver var at køre mælk til mejeriet tidligt hver morgen. Men den brune hest, han skulle køre med, var kilden; den reagerede, når man spændte for, og den kunne mærke stængerne i siden.

En morgen, da Flemming var ved at spænde for, nippede hesten ham. Flemming blev så hidsig, at han greb fat i grimen og bed hesten i mulen! Dyret stejlede selvfølgelig, og eftersom Flemming holdt godt fast, fik han sig en flyvetur, inden han landede på jorden. Sikke et syn!

De heste, jeg arbejdede med, var et par store jyder. De var sådan set ret rolige, men kunne finde på at løbe, hvis man ikke passede på. Første gang det skete for mig, væltede jeg med et læs korn. Jeg kom ikke noget til, men hestene blev forskrækkede og løb hjem. Noget, de var bange for, var larmen fra damplokomotivet, og vi havde jo Assens-banen i nærheden; den gik gennem de yderste marker. Heldigvis var der ikke mange tog, men det var med at holde sig på afstand, når de kom. Ellers var hestene næsten ikke til at holde.

En dag kom der et tog på et tidspunkt, hvor det ikke plejede at komme. Jeg pløjede med dobbeltplow med tre heste for, og en af dem var ny. Den gik yderst mod banen og blev så forskrækket, at den prøvede at hoppe over den hest, der gik i midten – med det resultat, at den landede på ryggen, og at tre heste nu lå og rodede rundt mellem hinanden. Jeg fik dem beroliget, men måtte til sidst skære deres seletøj i stykker for at få dem fri. Så den dag kom jeg tilbage til gården med tre ødelagte seler, og forkarlen brokkede sig jo altid, når sådan noget skete.

Det kunne også være risikofyldt at være uden for mejeriet med hestene. De pludselige lyde fra folk, der smed rundt med spande derinde, forskrækkede hestene, og hvis man stod ved siden af vognen, kunne man slet ikke styre dem. Så jeg fandt ud af, at det var med at stå oppe på vognen, når jeg var ved mejeriet, men alligevel kunne det være svært.

Som sagt brokkede forkarlen sig, hvis vi ikke havde styr på hestene, men en dag så jeg, at det var gået galt for ham selv. Jeg var ved at

havre, mens han var i gang med at så på en mark lige i nærheden af gården, og da vi skulle hjem til middag, kunne jeg se, at hans såmaskine stod oppe i hegnet. Det var i hvert fald ikke der, den skulle være. "Jeg synes, du har sat såmaskinen i hegnet?" sagde jeg til ham, velvidende, at hestene var stukket af fra ham. De havde møvet sig igennem hegnet, mens maskinen sad fast. Siden den dag hørte jeg ikke mere brok fra forkarlen, når det var svært for mig at styre hestene.

Tættere på mit hjem

På Mosegården var jeg tættere på mit hjem, end jeg havde været på de andre gårde, så nu kom jeg lidt oftere på besøg hos min mor, der nu var flyttet til Tommerup. Hun havde solgt huset i Brobyværk og fået bygget sit eget lille hus på Lilleskovvej, lige i nærheden af hør-fabrikken, hvor hun stadig arbejdede.

Huset ligger der endnu, men er sikkert renoveret til ukendelighed. Dengang var der to stuer og et køkken i stueetagen. Toilettet var i kælderen, men badeværelse var der ikke noget af; det var fortsat en luksus, der var forbeholdt de rige. På 1. salen var der en lejlighed, hun lejede ud, og et værelse, hvor Jørgen boede.

Da min mor flyttede fra min bedstefar, flyttede hendes søster Clausine ind hos ham, for da var hendes mand død. Hun passede så bedstefar frem til hans død i 1956.

Et årligt bad

Når jeg besøgte min mor, kom mit vasketøj med, for det blev ikke vasket på en stor gård som Mosegården. Der var nu meget lidt tøj at

vaske, for vi havde jo næsten ingenting i efterkrigsårene. Vi gik i det samme, til det nærmest faldt af. Købte man nyt, var det af meget dårlig kvalitet. Da jeg skulle ud at tjene i min første plads, havde jeg for eksempel købt to nye sorte jakker i det nylonstof, man dengang var begyndt at eksperimentere med, men stoffet var af så dårlig kvalitet, at jakkerne gik i stykker efter få dage.

Den personlige hygiejne på gårdene dengang var heller ikke som nu. Man havde et vaskefad, et håndklæde og et stykke sæbe og kunne vaske sig ude i stalden. Men badning som sådan var der ikke noget af, undtagen ved juletid, hvor vi kunne gå hen til mejeriet og betale 25 øre for at låne et rum med et badekar. Vi kom koldt vand i karret og puttede dampslangen derned, så vandet blev varmet op. Så kunne vi sidde der – vores årlige bad!

På trods af, at der altså ikke var mulighed for hyppig badning og hårvask dengang, var vi ikke plaget af lus eller lopper.

Ene-karl hos Peter Drud

Jeg var på Mosegården i hen ved to år fra 1948 til slutningen af 1949, hvor jeg fik plads ved Peter Drud på hans gård i Stærmose, tæt ved Tommerup. Da var jeg lige fyldt 18 år, og jeg ville godt ud at se noget andet.

Peter Druds gård var mindre, ca. 28 tønder land, og nu var jeg igen 'ene-karl'. Ud over Peter og mig var der kun hans kone, Anna, og deres lille søn, Carl Ejner, der var nyfødt dengang.

De var vældigt flinke mennesker, skønt Anna vel var lidt speciel. Hun kunne bedst lide at arbejde i marken, så middagsmaden brugte hun ikke lang tid på at forberede; mange gange gik hun først fra marken, et kvarter før vi skulle spise. Husligt arbejde havde i det hele taget ikke hendes store interesse.

Mit arbejde på gården bestod af det samme som hidtil, og jeg var med over det hele. I fritiden kunne det ske, at vi unge på egnen tog en tur i biografen i Tommerup, og en sjælden gang cyklede vi også de 17 km til Odense for at komme i den større biograf i byen.

Jeg havde nogle gode år hos Anna og Peter Drud og blev også ved med at se dem, efter jeg var stoppet som karl på gården. Senere skulle Anna desværre få en hjernesvulst, og hun døde, lige efter vores Torben var blevet født.

1. november var tiden kommet til, at jeg skulle aftjene min værnepligt, og nu ventede et noget anderledes liv, end jeg var vant til som karl på de fynske gårde.

Nye oplevelser og kærlighed 1952-59

Rekrut i Odense

Jeg kom ind som rekrut på kasernen i Odense ved 'fodfolket'. Værnepligten var halvandet år dengang, og alle blev kaldt ind. Der var måske en ud af 400, der blev erklæret uegnet, men der skulle noget virkelig alvorligt til. Den kolde krig var jo startet, og der var uro i lande som Ungarn. Derfor mobiliserede man alle kræfter i militæret og var i konstant beredskab. De første tre uger, vi var inde, fik vi slet ikke lov til at forlade kasernen, der lå på Sønder Boulevard. Bevægede man sig uden for området, blev man taget af beredskabsvagterne, og så var det direkte i fængsel.

Mit arbejde i mark og stald var nu udskiftet med eksercits, skydeøvelser, marchture og 'fysisk uddannelse og træning', som det hed. Jeg vænnede mig ret hurtigt til det nye liv og den barske tone – man fik jo et møgfald, bare man trådte et skridt forkert. Men ikke alle havde lige nemt ved at vænne sig til det. En af mine gamle skolekammerater fra Brobyværk, som også var rekrut i Odense, kunne ikke tåle det, og efter bare otte dage blev han hjemsendt, helt nedbrudt.

Tiden gik dog hurtigt, og i april var min tid som rekrut slut. Nu var det videre til korporalskolen i Sønderborg, hvor jeg skulle være de næste fire måneder.

Korporalskolen i Sønderborg

Den første dag i Sønderborg fik vi udleveret alt, hvad vi skulle bruge af udstyr, og så kunne vi ellers læse på en seddel, hvordan resten af aftenen/natten skulle forløbe: spisning fra 19 til 20 og derefter skift til 'fuldt feltmæssig' og ud på 45 km natmarch. Vel at mærke sammen folk, man ikke kendte. Heldigvis var jeg i god træning fra rekruttiden i Odense, men nattens strabadser tog hårdt på andre. Men vi hjalp hinanden, og nogle af os bar to geværer. Bare ét gevær vejede jo 7 kg, og sammen med al den anden udrustning var det tungt for dem, der ikke var i god træning. Ved firetiden om morgenen var vi hjemme, og efter nogle timers søvn var det op og i gang med dagens undervisning. Sådan startede tiden i Sønderborg.

Det var sådan, at en sergent havde ansvaret for en deling rekrutter, og hver deling var opdelt i grupper. Vi korporaler havde så hver en gruppe, som vi skulle lære op. Rekrutterne blev delt, efter hvor høje de var, og jeg fik 'røven af fjerde deling', altså de allermindste. Der var f.eks. en lille rund fyr, nummer 31, der kom fra landbruget. Vi havde en øvelse, der hed 'hurtigt ud i gården', hvilket betød, at rekrutterne i en fart skulle skifte til fuldt feltmæssigt og stå i gården med hele grejet på: tornyster, gevær osv. Men lille 31 havde problemer! Skjorten nåede ham til midt på skinnebenene, og han kunne næsten ikke bære grejet. Så ham måtte jeg vise en vis overbærenhed overfor.

Det var en omvæltning at komme fra de fynske marker til en militærkaserne og en anderledes rå tone, end jeg var vant til, men jeg omstillede mig hurtigt og fik det bedste ud af det.

Kommando-Joe

Vi var omkring 15 mand på hver stue, og vi havde en fændrik som stueformand, mens stuen ved siden af havde en overfændrik, der samtidig var kommandobefalingsmand. Denne skulle tiltales 'hr. overofficiant', men han var kendt under øgenavnet 'Kommando-Joe'. Hver morgen stod han og tog imod de tre delinger og styrede hele kompagniet. De andre gange i løbet af dagen, hvor kompagniet skulle samles, fik vi korporaler på skift til opgave at styre det – det var jo et led i vores uddannelse. Selvom Kommando-Joe udadtil virkede barsk, var der følelser inde bagved, og han var meget vellidt.

Vores deling holdt til på fjerde sal, og når vi trampede ned ad trappeperne for at møde i gården, gav vores jernbeslåede støvler en vældig larm. Hver morgen var der stueinspektion, så det var med at få ryddet op og gjort rent i en fart, inden vi skulle stille i gården, hvor Kommando-Joe talte os op.

Jeg husker særligt en morgen, hvor stuen ved siden af ikke havde nået at komme ud med deres skidt inden inspektionen, så i skyndingen havde de tømt affaldsspanden ud af vinduet. Desværre lige ned i hovedet på Kommando-Joe! Da vi kom ned i gården, stod han der med nullermænd og snavs ud over sig – og det var hans egen stue, der havde gjort det! Sikke et syn. Der var ingen, der kunne lade være med at grine, heldigvis heller ikke Kommando-Joe selv.

En utraditionel køreprøve

Jeg blev spurgt, om jeg havde kørekort til motorcykel, og det havde jeg faktisk taget, allerede mens jeg tjente som karl. Nu skulle jeg

sammen med fem andre så yderligere have militærkørekort og lære at køre med sidevogn.

Den dag, vi skulle til køreprøve, øsregnede det. Der var ikke så meget prøve over det, for kaptajnen satte sig ind i en bil, og så skulle vi bare køre bagefter på vores motorcykler, selvom kaptajnen dårligt kunne os gennem bilens bagrude, så voldsomt som det regnede. Men vores kørelærer, en stor tyk fyr, var ret snu. Han havde en Nimbus, hvor gearpedalen sad i den modsatte side af, hvad vi var vant til fra de andre motorcykler, og med ham bagpå skulle vi parkere på den stejleste bakke i byen. Hvis det ikke lykkedes, skulle vi trække den hele vejen op ad bakken! Det var ikke helt nemt, og der var en enkelt af os, for hvem det ikke lykkedes, og han fik lov at trække. Dog slap han for at have kørelæreren på 100 kg siddende bagpå!

Vi seks, der nu havde kørekort, kørte som motorordonanser; det vil sige, at vi hentede og fordelte ting, afleverede beskeder osv. Mens andre havde til ansvar at passe maskingeværerne, skulle vi passe vores køretøjer.

Motorcyklen havnede i Vesterhavet

Mod slutningen af min tid i Sønderborg skulle vi på øvelse i Oksbøl. Jeg kørte på motorcyklen, og der var flere sjove oplevelser undervejs.

Knap så sjovt var det selvfølgelig, da vi under samme øvelse kørte i sandet langs Vesterhavet, med fødderne slæbende ud til siderne for at holde balancen, og min fod pludselig sad fast i et stykke vraggods,

der stak op. Motorcyklen fortsatte ud i vandet, mens jeg blev liggende på stranden! Jeg fik motorcyklen fisket op igen og kunne også køre videre, men saltvandet havde taget hårdt på den, så de næste tre uger var der et farligt arbejde med at pudse den.

Børnelammelse florede

Efter fire måneder i Sønderborg skulle jeg videre til Slagelse, men min afrejse blev forsinket et par uger. Sagen var, at jeg havde haft halsbetændelse, og på infirmeriet havde jeg ligget ved siden af en ung fyr med børnelammelse. Han døde desværre af det, og man var bange for, at han kunne have smittet mig.

Derfor lå jeg til observation et par uger sammen med en marinesoldat fra Kongeskibet Dannebrog, der på den tid lå ved kajen lige neden for kasernen. Skibet blev pudset hver dag i pudsecreme, da besætningen jo skulle have noget at lave. Men de måtte undvære den unge mariner i de uger, han lå til observation sammen med mig. Han lærte mig at spille skak, og det fik vi en masse tid til at gå med.

Heldigvis var ingen af os blevet smittet med den sygdom, der florede så voldsomt i de år, men der skulle ikke gå lang tid, inden jeg igen fik børnelammelse tæt ind på livet.

Da jeg kom til Slagelse, lærte jeg nemlig en ung korporal fra Odense at kende; vi rejste somme tider sammen, når vi skulle hjem på orlov. Han var en vældig flink fyr og en af dem, jeg kom tæt på. Desværre blev også han syg. Han nåede lige hjem til sine forældre og blev indlagt på sygehuset i Odense, men efter bare tre dage døde han. Det var et hårdt slag.

Man kunne tro, at vi andre så gik og var urolige for at være blevet smittet, men det havde vi slet ikke tid til, på farten som vi var hele tiden. Og skete det, ja, så var der jo alligevel ikke noget, man kunne gøre ved det.

Korporal i Slagelse

Det var ikke anderledes i Slagelse end ved andre kaserner: Tonen var barsk med konstante skidebatter, og det lå hele tiden i baghovedet på os, at vi kunne blive sendt i krig med kort varsel. Den mindste forseelse udløste en hård straf, og en fra min egen deling fik seks dage på vand og brød for lydighedsnægtelse.

Det var ikke alle, der kunne klare det. Især husker jeg nogle store fyre, der var i kanonafdelingen – de skulle jo være fysisk store og stærke for at kunne håndtere kanonerne. En del af dem var københavnere, og der var et par af dem, der tog livet af sig. En hængte sig, en anden skød sig på toilettet. Der er jo ingen, der kan sige, hvilke problemer de havde, men hvis de var bløde indvendig og skulle være barske udadtil, har det nok været hårdt.

Jeg fungerede som korporal i Slagelse i omkring ti måneder. Til en begyndelse havde jeg haft tanker om at fortsætte inden for militæret, men det var ikke alt ved livet der, jeg var lige begejstret for. Derfor var jeg godt tilfreds med at blive hjemsendt i april 1954, og jeg havde allerede skaffet mig en plads som karl på en gård i Knarborg.

Hjemme på Fyn igen

Den 1. maj kunne jeg starte på Laurits Hansens gård. Mads Peter, hans søn, var fodermester på gården, og han var cirka halvandet år ældre end mig. Ham kom jeg selvfølgelig til at arbejde tæt sammen med. Hver morgen aftalte vi lige, hvad der skulle ske i løbet af dagen, og så fik jeg ellers lov til selv at styre mit arbejde på gården. Når jeg ser tilbage, var det nok den bedste plads, jeg havde haft, og jeg blev da også på gården i halvandet år.

Derefter fik jeg plads på en gård i Stærmose, og det var, mens jeg arbejdede her, jeg mødte den pige, jeg senere skulle blive gift med.

Gårdkarlen og købmandsdatteren

Ikke langt fra gården lå købmandsbutikken i Render, og der holdt vi unge en gang imellem til, når vi havde fri. Jeg var den eneste, der havde motorcykel, og den kunne jo nok imponere lidt.

Købmandens søn, Ejvind, var en af dem, jeg snakkede med, og en dag, jeg kom kørende på min motorcykel, kaldte Ejvind sin lillesøster ud: "Der er en, du skal møde her!" På den måde mødte jeg Birgit for første gang.

Men det skulle vise sig langt fra at blive sidste gang. Til hverdag arbejdede hun på Mariahjemmet i Odense, hvor hun var under oplæring som barneplejerske, men når hun var hjemme i weekenden, var jeg ikke sen til at komme forbi og tilbyde hende en tur bag på motorcyklen.

Da Birgit var færdiguddannet barneplejerske, blev hun anbefalet at læse videre til jordemoder. Det skulle ske på Virum Fødeklinik, altså temmelig langt væk fra Fyn. Hvad kunne jeg gøre, andet end at følge med? Så det besluttede jeg, selvom det betød, at jeg måtte forlade min plads på gården før tid.

Afstikker til Sjælland

Mens Birgit startede på fødeklinikken og fik en lejlighed til deling med en anden ung kvinde fra klinikken, var det mere usikkert med arbejde til mig. Min storebror Åge arbejdede på stålværket i Frederiksværk, og meningen havde været, at jeg også skulle ind der, men de havde ikke arbejde til mig på det tidspunkt. Derfor blev jeg karl på Slangstrup Kro, hvor jeg også kunne bo.

Min opgave var at køre rundt med borde, stole, mad osv. til fester, og somme tider var det arbejde i døgndrift. Kromanden levede et lidt udsvævende liv, og somme tider bad han mig om at køre ham til København om aftenen, hvor han så gik på natklub. Jeg måtte vente i bilen hele natten, inden turen kunne gå tilbage næste morgen.

Efter omtrent halvanden måned var der plads til mig på stålværket, så nu flyttede jeg til Frederiksværk, hvor jeg kunne bo hos Åge, hans kone og deres fire børn. Stålværket var en hård arbejdsplads. Vi byggede ovne om, og mange kom til skade ved de store maskiner eller med de gasflasker, der blev brugt.

Jeg arbejdede der i omkring otte måneder, før turen gik tilbage til Fyn. Sagen var nemlig, at Birgit ikke trivedes på Virum Fødeklinik,

hvor arbejdsforholdene var ualmindeligt hårde. Hun vendte derfor hjem, og efter en tid fulgte jeg efter.

Ved kommandantskabet i Padborg-lejren

Året var nu 1956, og Birgit fik job på en vuggestue i Odense. Der var ikke arbejde for mig at få på Fyn, og jeg søgte derfor tilbage til militæret, der manglede folk. Der var jo uro i Europa, især i forbindelse med Sovjets invasion af Ungarn året før, men man manglede også soldater til Gaza i Israel.

Jeg blev dog ikke sendt ud, men kom først til Odense og fra april 1957 til Padborg-lejren som korporal ved kommandantskabet. Ud over mig bestod kommandantskabet af en oberstløjtnant, en sekundløjtnant, en skriver og en regnskabsfører. Vi holdt til i nogle træbarakker, og en af mine opgaver var at være brandinspektør. Jeg havde et værelse uden for lejren i en barak med mange løjtnanter, og jeg var den eneste, der havde telefon i kraft af, at jeg var ved kommandantskabet.

Jeg havde tyve mænd under mig. De kom fra hele Danmark, for hvert regiment skulle afgive to mænd til Padborg-lejren. De sendte selvfølgelig dem af sted, som de gerne ville af med, så det var nogle af de værste rødder, jeg fik. En af de sidste, der blev sendt til mig, havde en alenlang straffeliste. Jeg fortalte ham, hvordan tingene fungerede hos os: "Hvis *du* opfører dig ordentligt, opfører *jeg* mig ordentligt." Og sådan blev det; jeg havde aldrig problemer med ham eller med de andre mænd under mig.

Falsk alarm

En aften lød sirenerne nede fra hovedvagten, og jeg ringede straks derned. Det viste sig, at der var brand i et af motorapparaterne.

Vagten skulle have aktiveret brandalarmen, men han var kommet til at trykke det forkerte signal! Derfor kom alle løjtnanter i barakken stormende hen til mig, udstyret med maskingeværer m.m. "Hvad er der sket, hvad er der sket," råbte de munden på hinanden. Vi tænkte jo alle på Sovjets nylige invasion af Ungarn og var parate til at blive sendt af sted, da vi hørte signalet. Men det var altså falsk alarm – og en uheldig én, der siden kostede den ansvarlige vagt ti dages fængsel.

Endeligt farvel til militærlivet

Nu hvor jeg var kommet til Padborg, var Birgit jo langt væk i hverdagen, men vi skrev mange breve til hinanden. En enkelt gang kom hun på besøg med sin veninde Gurli, og når det var muligt, tog jeg også hjem på orlov. En gang imellem havde jeg dog vagter i lejrens posthus, også i weekenden, og så røg min orlov.

Det var skriverens kone, der bestyrede posthuset, og en weekend havde hun givet mig en halv times vagt om søndagen. Jeg syntes, det var skørt at give afkald på min orlov for en halv time i posthuset og tog derfor hjem. De få breve, der kom om søndagen, kunne sagtens vente til dagen efter. Men skriverens kone blev sur og klagede over mig til sin mand, der gik videre til oberstløjtnanten.

Mandag morgen måtte jeg stille til samtale hos oberstløjtnanten. Der var bare det ved det, at jeg havde mere på ham end omvendt!

Han var en pensioneret kaptajn, der nu havde fået en tjans ved militæret, han ikke rigtigt kunne leve af. Gennem korporalerne på regnskabskontoret vidste jeg, at han indimellem indberettede en tjenesterejse, der gav ham 400 kr. ekstra om dagen, skønt han ingen steder tog, men gemte sig bag nedrullede gardiner i villaen. "Ja, det er da meget godt," sagde jeg derfor til ham, da han begyndte at brokke sig, "men vi kender jo også oberstløjtnantens tjenesterejser til København." Så skulle han ikke have sagt mere! Da jeg derefter foreslog at 'afslutte samarbejdet' til den første, nikkede han. Jo, det var han med mig enig i.

Den 1. oktober 1957 sagde jeg endeligt farvel til militæret. Det havde været en løsning for mig en periode, hvor der ikke havde været andet arbejde at få, men nu glædede jeg mig til at komme hjem til Fyn og et andet liv igen.

Købet af 'Egebjerg'

Min mor havde nået den alder, hvor hun måtte stoppe sit arbejde ved hørfabrikken. Hun besluttede at sælge huset i Tommerup, og i slutningen af 1957 købte hun landejendommen Egebjerg. Det var en lille ejendom mellem Tommerup og Rander, langt ude på landet. Meningen var, at jeg skulle drive landbruget, og min mor, min lillebror Jørgen og jeg boede nu igen under samme tag.

Men de 20 tønder land, der hørte til ejendommen, var for lidt til, at man kunne leve af det. Derfor forpagtede vi jorden ud til Peter Drud, og jeg fik arbejde på Tommerup Teglværk, hvor Jørgen også var.

Mit arbejde bestod i at sætte sten i ovnene. En sten i hver hånd – 10.000 gange om dagen! Det skulle gå stærkt, hvis man ville holde akkorden, og det var hårdt.

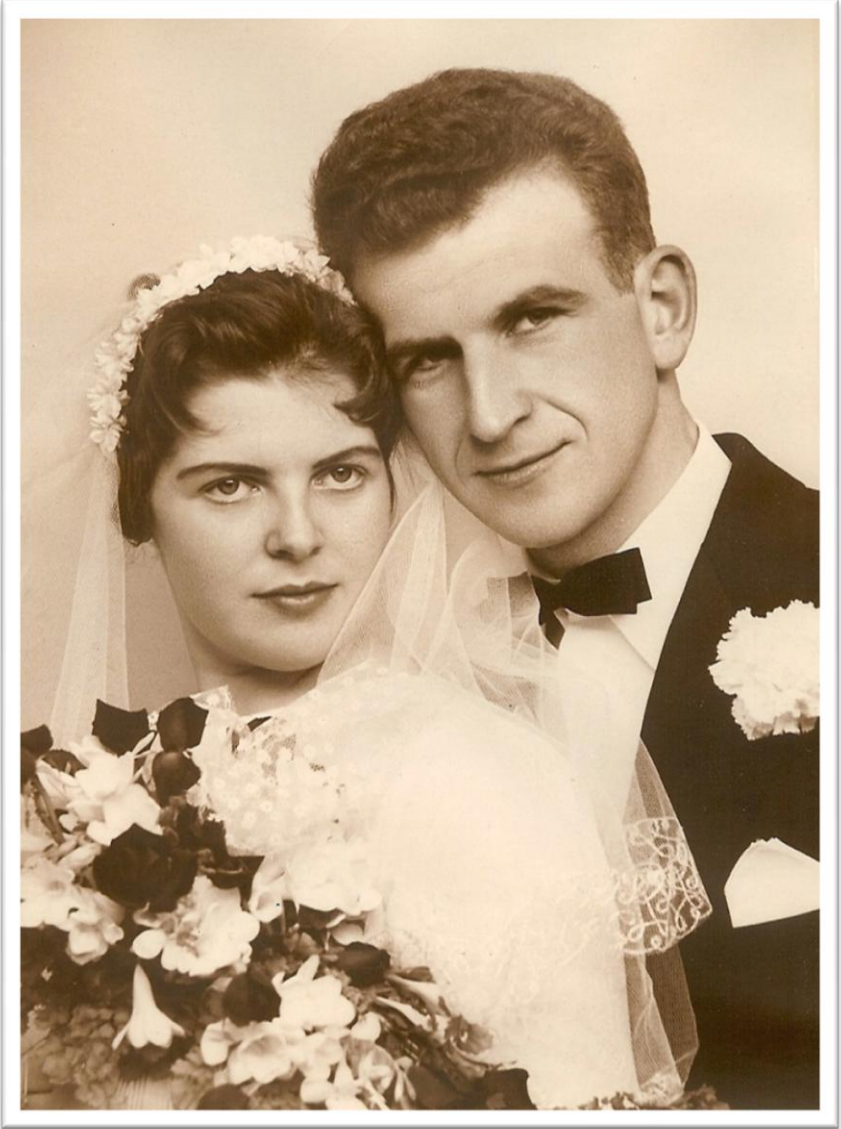
Nu var jeg jo i nærheden af Birgit igen, og vi mødtes så tit, det lod sig gøre. Hun arbejdede stadig i vuggestuen i Odense og boede hjemme hos sin mor i Render.

Bryllup i købmandsbutikken

Den 28. februar 1959 blev Birgit og jeg gift i Broholm Kirke. Festen blev holdt i købmandsbutikken, eller rettere sagt i soveværelset. Vi var omkring 12 personer – flere var der ikke plads til. En hyggelig lille fest med en god kokekone og mange gode gaver. Det ildfaste fad har vi stadig.

Samme aften flyttede Birgit ind hos mig på Egebjerg. Det var lidt trangt med pladsen, for min mor og Jørgen boede der jo også. Det gik nu fint, og efter nogle måneder flyttede de i lejlighed i Tommerup. Jeg købte da ejendommen af min mor. Nu var det helt igennem Birgits og mit hus, vores første hjem, og de 20 tønder land, som Peter Drud hidtil havde forpagtet, købte han nu. Jeg havde alligevel ikke tid til at dyrke jorden.

Omkring den tid fik jeg nyt arbejde ved Odense Betonvarefabrik i Frankfri, mens Birgit stoppede med at arbejde i vuggestuen. Hun havde rigeligt at se til med at holde hus og hjælpe sin mor med købmandsbutikken. Desuden var hun jo gravid med vores første søn, der så dagens lys i august det samme år.

Et nyt kapitel

Med brylluppet startede et nyt kapitel af mit liv. Et fælles liv med Birgit. Fire dejlige sønner skulle vi få og siden otte børnebørn. Min familie har altid betydet mere for mig end alt andet. Arbejds-mæssigt har der været gode tider og mindre gode, men søvnløse nætter har jeg aldrig kendt til. Er der problemer, kan man alligevel ikke løse dem om natten.

Efter brylluppet var jeg de næste mange år på betonvarefabrikken og senere, fra 1966, på elementfabrikken i Kauslunde. Der fik jeg forskellige funktioner og titler: formand, værktøjer og driftsleder. I 1976 tog jeg et afgørende skridt og blev selvstændig. Både murer- og tømrerarbejde havde jeg lært mig selv, så jeg kunne bygge og sælge huse. Livet som selvstændig håndværker var lige mig, men i 1980-81 mærkede vi for alvor den krise, der var startet nogle år forinden. Det blev umuligt for mig at komme af med mine huse, og der fulgte et par hårde år. Krisen betød, at vi måtte flytte fra vores store hus i Kauslunde. Jeg fortsatte som selvstændig, men holdt mig fra da af til reparationer. Jeg annoncerede under overskriften "Se her! Bevar dine værdier!" Det virkede, og der var kunder nok.

Skønt jeg i sin tid lagde ud som karl på de fynske gårde, var det altså en helt anden vej, jeg valgte at fortsætte ad, og den vej har jeg været tilfreds med. Jeg husker, at min svigermor altid sagde til Birgit: "Pas nu godt på Hans!" Det kan jeg garantere, at hun har gjort, og forhåbentlig har jeg også passet godt på hende. Som sagt: Med vores bryllup startede et nyt kapitel, en helt ny historie ...